

**CENTRUM DORADZTWA ROLNICZEGO W BRWINOWIE
ODDZIAŁ W KRAKOWIE**

**EKONOMIA SPOŁECZNA SZANSĄ DLA LOKALNYCH
ORGANIZACJI (ŚRODOWISK)**

seminarium internetowe

*materiały szkoleniowe dla doradców
z państwowych jednostek doradztwa rolniczego*

Kraków, maj 2010

Niniejsze opracowanie stanowi materiał wyjściowy do seminarium internetowego pt. „Ekonomia społeczna szansą dla lokalnych organizacji (środowisk)”, które odbędzie się 7 czerwca 2010 r. Organizatorem Seminarium jest Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie.

Celem seminarium jest zainteresowanie doradców rolnych obszarem ekonomii społecznej oraz wywołanie dyskusji na temat możliwości uczestnictwa i roli doradców rolnych w kreowaniu przedsiębiorczości społecznej na wsi.

W związku z tym zostały opracowane materiały dzięki, którym doradcy zapoznają się z podstawowymi zagadnieniami w zakresie ekonomii społecznej, zwanej także ekonomią solidarności, ekonomią obywatelską, gospodarką społeczną czy przedsiębiorczością społeczną.

Zakres tematyczny opracowania zawiera następujące moduły:

- I. Co to jest ekonomia społeczna?*
- II. Misja i rodzaje podmiotów ekonomii społecznej.*
- III. Możliwości wykorzystania ekonomii społecznej w kreowaniu rozwoju obszarów wiejskich.*
- IV. Przykłady dobrych praktyk.*

*Opracowanie powstało w CDR o/Kraków
Dział Rozwoju Obszarów Wiejskich*

MODUŁ I. CO TO JEST EKONOMIA SPOŁECZNA?

Globalizujący się gospodarczo i politycznie świat powoduje, że coraz usilniej poszukuje się rozwiązań, które pozwoliłyby na zmierzenie się z nowymi wymiarami problemów ekonomicznych, społecznych i ekologicznych. Jednym z nich, chociaż na pewno nie jedynym i nie zaradzającym wszystkim problemom, jest idea ekonomii społecznej. Ekonomia społeczna w różnych formach pojawia się na całym świecie i to niezależnie od poziomu zamożności, systemu politycznego i dominującej w danym kraju religii. Poszczególne państwa dostrzegają rolę tego nurtu w rozwoju społeczno-gospodarczym i polityce spójności. Także środowisko biznesu coraz częściej spogląda na ideę przedsiębiorstw społecznych jako na sposób dotarcia ze swoimi usługami do najbardziej potrzebujących. Idea ta zyskuje też coraz większą popularność w środowisku organizacji pozarządowych, które poszukują mechanizmów ekonomicznej samodzielności dla siebie oraz trwałych rozwiązań dla swoich podopiecznych. Wszystko to daje dość powodów, aby bliżej przyjrzeć się idei ekonomii społecznej jako obiecującemu sposobowi rozwiązywania problemów społecznych.

Ekonomia społeczna nie jest ani nowym zjawiskiem, ani nową kategorią. XIX-wieczne przedsiębiorstwa ekonomii społecznej działające głównie w formie różnego rodzaju spółdzielni miały za zadanie pomoc wzajemną członków, a także - przynajmniej częściowo - przeznaczanie zysków na rzecz szerszej społeczności.

Dzisiaj "nową" ekonomię społeczną trzeba widzieć przede wszystkim w perspektywie przedsiębiorczości rozumianej jako gotowość i umiejętność przyjmowania odpowiedzialności za swój los, a także w perspektywie obywatelskiego zaangażowania rozumianego jako przyjęcie odpowiedzialności za wspólnotę.

Odpowiedzialność jest tu słowem kluczowym, równie ważnym jak słowo samoorganizacja. Odpowiedzialność w sferze ekonomicznej oznacza w istocie działania na rzecz możliwie największej samodzielności i suwerenności ekonomicznej. W kontekście ekonomii społecznej oznacza to podejmowanie wysiłków na rzecz tego, aby konkretne osoby, organizacje czy wspólnoty mogły w większym stopniu niż dotychczas podejmować suwerenne decyzje co do celu i form swojej działalności.

Zatem ekonomia społeczna to przede wszystkim specyficzne podejście poszczególnych osób i instytucji do społecznej rzeczywistości. Dotyczy to zarówno nastawienia do własnych problemów (a więc raczej aktywność niż roszczeniowość), sposobu ich rozwiązywania (raczej zbiorowy niż indywidualny), jak i celów, jakie się stawia (raczej dobro wspólne - dobro innych, niż wąskie interesy grupowe). Działania te opierają się więc w dużej mierze na solidarności i współpracy, a nie na partykularyzmie i konkurencji. Do fundamentalnych zasad i warunków koniecznych dla działania ekonomii społecznej zaliczyć należy głównie: samodzielność i upodmiotowienie.

Podstawowa „obietnica” ekonomii społecznej to ta, że działania w specyficznych obszarach rynku, oparte o coś więcej niż chęć zysku mogą być skutecznym mechanizmem odzyskiwania oraz ochrony suwerenności i podmiotowości dla osób, instytucji i wspólnot.

Ekonomia społeczna oznacza:

Dla osób indywidualnych - szansę na porzucenie pozycji klienta, bycia przedmiotem filantropii i transferów socjalnych, pozycji osoby zależnej od pomocy innych - także od pomocy ze strony organizacji pozarządowych; szansę na stanie się samodzielną jednostką zdolną do zadbania o los swój i swoich najbliższych. Wiąże się to z możliwością, ale

i koniecznością uzyskiwania dochodu z pracy, a w konsekwencji oznacza odzyskanie godności, która ma swoje źródło w dokonywaniu samodzielnych wyborów dotyczących własnego losu.

Dla organizacji - umiejętność zdobywania środków na własne działania - odchodzenie od postawy „wyciągniętej ręki” i całkowitego uzależnienia od preferencji publicznych i prywatnych donatorów. To szansa na uniknięcie pułapki stania się „przedłużeniem” instytucji publicznych albo zakładnikiem filantropijnych wzruszeń na rzecz bycia suwerennym podmiotem, zdolnym do podejmowania działań w sferze publicznej zgodnych z misją i decyzją członków oraz założycieli organizacji.

Dla wspólnot - umiejętność samodzielnego formułowania strategii rozwojowych opartych na własnych zasobach, realizujących prawdziwą samorządność i zabiegających o dobrobyt obywateli¹.

I.1 Definicja ekonomii społecznej

Pojęcie ekonomii społecznej – zwanej również ekonomią solidarności, ekonomią obywatelską, gospodarką społeczną czy przedsiębiorczością społeczną², jest bardzo szerokie i nie jednoznaczne. W dokumencie przygotowanym przed I Europejską Konferencją Ekonomii Społecznej w Krajach Europy Środkowo – Wschodniej, która odbyła się w październiku 2002 r. w Pradze, Bruno Roelants napisał o ekonomii społecznej: „*każdy wie, że istnieje, ale nikt nie wie co to jest*”. Choć od napisania tych słów minęło wiele lat, spory definicyjne wokół sektora ekonomii społecznej nadal nie dały jednoznacznej odpowiedzi na pytanie *czym jest ekonomia społeczna i jakie rodzaje podmiotów można do niej zaliczyć*³.

Za podstawę ekonomii społecznej uchodzi zjawisko przedsiębiorczości społecznej. Przy czym, wskazaną podstawę należy wyodrębnić z szerokiego obszaru ekonomii społecznej, czyli trzeciego systemu (sektora pozarządowego) obejmującego zarówno działania sektora obywatelskiego, jak i instytucje ekonomii społecznej. **Wspólną przesłanką ujęć definicyjnych jest stwierdzenie, iż ekonomia społeczna radzi sobie z zaspokajaniem i wypełnianiem potrzeb, których nie mogą wypełnić inne sektory**⁴. Mimo zróżnicowania form prawno-organizacyjnych można przyjąć katalog wspólnych cech dla podmiotów ekonomii społecznej, a mianowicie⁵:

- prymat celów indywidualnych i społecznych nad zyskiem,
- dobrowolne i otwarte członkostwo,
- demokratyczna kontrola członków,
- obrona i realizacja wartości solidarności i odpowiedzialności,
- samorządność i niezależność od władz publicznych,
- przeznaczenie wypracowanego zysku do realizacji celów stabilnego rozwoju, realizacji usług dla członków lub usług ogólnych.

Najbardziej popularna i często stosowana jest definicja europejskiej sieci badawczej EMES. Według niej za **przedsiębiorstwo społeczne uznaje się działalność o głównie społecznych celach, której zyski w założeniu są reinwestowane w te cele lub we wspólnotę, a nie w celu maksymalizacji zysku lub zwiększenia dochodu udziałowców czy też właścicieli**⁶.

¹ www.ekonomiasukcesu.pl

² www.ekonomiaspoleczna.pl

³ Małopolska Agencja Rozwoju Regionalnego, „Społeczny biznes. Teoria i praktyka”, Kraków, 2008

⁴ www.ekonomiasukcesu.pl

⁵ MARR, „Społeczny biznes. Teoria i praktyka”, Kraków, 2008

⁶ *Ekonomia społeczna w kreowaniu polityki lokalnej gmin i powiatów*. Zachodniopomorska Biblioteka Ekonomii Społecznej, Szczecin 2009 r.

EMES określa kryteria społeczne i kryteria ekonomiczne, którymi powinny charakteryzować się inicjatywy wpisujące się w ekonomię społeczną.

Kryteria ekonomiczne:

- prowadzenie w sposób względnie ciągły, regularny działalności w oparciu o instrumenty ekonomiczne;
- niezależność, suwerenność instytucji w stosunku do instytucji publicznych;
- ponoszenie ryzyka ekonomicznego;
- istnienie choćby nielicznego płatnego personelu.

Kryteria społeczne:

- wyraźna orientacja na społecznie użyteczny cel przedsięwzięcia;
- oddolny, obywatelski charakter inicjatywy;
- specyficzny, możliwie demokratyczny system zarządzania;
- możliwie wspólnotowy charakter działania;
- ograniczona dystrybucja zysków.

Wskazany zestaw kryteriów jest definicją idealnego przedsiębiorstwa społecznego. Od przedsięwzięć zaliczanych do tego sektora nie wymaga się zatem spełnienia wszystkich kryteriów, lecz większości z nich.

Kluczową zasadą w idei ekonomii społecznej jest prymat działania na rzecz ludzi (członków, podopiecznych) nad maksymalizacją zysku. Dla jednostek ekonomii społecznej istotne znaczenie ma, obok celu gospodarczego – misja społeczna⁷. Zysk nie jest celem samym w sobie.

Wytyczne Komisji Europejskiej odnośnie rozwoju gospodarki społecznej zakładają, iż⁸:

- ma przyczynić się do większej efektywności i konkurencji,
- jest dużym, potencjalnym źródłem nowych miejsc pracy, nowych form przedsiębiorczości i zatrudnienia,
- zaktywizuje obywateli przez uczestnictwo w organizacjach typu „członkowskiego”,
- sprzyja wolontarystycznemu zaangażowaniu obywateli,
- zwiększa solidarność i poczucie wspólnoty,
- przyczynia się do integracji gospodarek (zwłaszcza w kontekście UE) .

---

⁷ www.ngo.pl

MODUŁ II. MISJA I RODZAJE PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ

II.1 Misja podmiotów ekonomii społecznej

Instytucje ekonomii społecznej są podmiotami gospodarczymi i społecznymi działającymi we wszystkich sektorach. Jej instytucjonalne ramy odpowiadają mniej więcej granicom szeroko rozumianego sektora pozarządowego. Podmioty, takie jak stowarzyszenia, fundacje prowadzące działalność gospodarczą lub odpłatną działalność pożytku publicznego, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, tworzące trzeci sektor (funkcjonuje także określenie trzeci system) nazywane są „tradycyjną” ekonomią społeczną. Z kolei dopiero powstające typy podmiotów, takie jak: spółdzielnie socjalne, przedsiębiorstwa społeczne, centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej, warsztaty terapii zajęciowej, określane są jako „nowa” ekonomia społeczna.

Ekonomia społeczna jest sektorem gospodarki, w którym organizacje są **zorientowane na społeczną użyteczność a wypracowana przez nie nadwyżka służy realizacji celu społecznego**. Taka ich misja wynika z i jest chroniona przez autonomię zarządzania, demokratyczne decydowanie oraz lokalne zakorzenienie. W ten sposób krystalizuje się obok celu gospodarczego misja społeczna, która ma istotne znaczenie dla podmiotów ekonomii społecznej⁹.

Społeczny charakter „ekonomii społecznej” nie bierze się jednak tylko z tego, co jest misją jej działalności gospodarczej (nie dla zysku), ale również i z tego, **w jaki sposób jest ona prowadzona**.

Ekonomię społeczną konstituuje nie tylko jej cel (misja), ale także przyjęcie określonych fundamentalnych zasad prowadzenia działalności gospodarczej (przykładowo takich zasad, jak: solidarności i wzajemności, partycypacji i demokratyczności procesu decyzyjnego). Należy z pewnością dyskutować, jakie są to zasady, jak je praktycznie stosować, jakie są kryteria oceny przestrzegania tych zasad i jakie powinny w związku z tym być prawne wymogi wobec podmiotu, który chce korzystać z określonych przywilejów fiskalnych, przypisanych przez ustawodawcę podmiotom ekonomii społecznej.

Ustalenie tych zasad i uzgodnienie wynikających z nich konsekwencji nie jest proste. Tym niemniej nie można tego uniknąć, jeżeli ekonomia społeczna ma się stać liczącym się sektorem (podsystemem) gospodarki.

Gdy więc w skrócie mówimy o podmiotach ekonomii społecznej, że działają „nie dla zysku”, to nie chodzi tylko o to, że wypracowanego zysku nie można dzielić między uczestników organizacji, ale też i o to, że wypracowywanie zysku nie jest ich celem, a jest nim tworzenie określonych wartości. Jeżeli przy tym pojawia się zysk, to jest to efekt wtórny, a nie cel¹⁰.

Kierując się poczuciem misji organizacje ekonomii społecznej stają się bardziej:

- sprawne i wydajne,
- skuteczne i osiągające lepsze wyniki,
- skłonne do nowatorskich rozwiązań,
- elastyczne,
- zmobilizowane - panuje w nich wyższe morale.

⁹

¹⁰ *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników badań*. Praca zb. pod red. A.Gizy-Poleszczuk i J. Hausera. FISE, 2008

Przykładowo, dla centrum integracji społecznej misją jest reintegracja społeczno-zawodowa osób wykluczonych społecznie i stopniowe ich wyprowadzanie poza system pomocy społecznej. Dla warsztatów terapii zajęciowej misją społeczną jest wyrównywanie szans i doprowadzenie do uczestniczenia w życiu publicznym osób niepełnosprawnych. Natomiast dla spółdzielni socjalnej misją społeczną może być przywracanie na rynek pracy, poprzez prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, osób o niskiej zatrudnialności oraz umożliwienie osobom bezrobotnym aktywizacji zawodowej.

II.2. Funkcje ekonomii społecznej

Wg P. Sałustowicza¹¹ ekonomii społecznej można przypisać 5 opisanych poniżej funkcji:

1. Z perspektywy polityki zatrudnienia i rynku pracy – od ekonomii społecznej oczekuje się nowych miejsc pracy, szczególnie adresowanych do ludzi marginalizowanych lub zagrożonych społeczną marginalizacją; oczekuje się również usług w zakresie szkolenia zawodowego i umożliwienia transferu na tzw. pierwszy rynek pracy.
2. Z perspektywy polityki społecznej – dostarczania usług socjalnych dla jednostek i zbiorowości czy wspólnot lokalnych, zwłaszcza tam, gdzie sektor prywatny i publiczny nie są w stanie zaspokoić rosnących potrzeb społecznych.
3. Z perspektywy integracji społecznej – zadaniem ekonomii społecznej jest pomnażanie kapitału społecznego.
4. Z perspektywy procesu demokratyzacji – oczekuje się od ekonomii społecznej wciągania jednostek i grup społecznych w proces decyzji politycznych.
5. Z perspektywy zmiany społecznej – ekonomia społeczna ma być miejscem tworzenia się alternatywnego systemu ekonomicznego i społecznego.

II.3 Podmioty ekonomii społecznej

Termin ekonomia społeczna nie jest jeszcze dobrze zakorzeniony w języku polskim, mimo że Polska ma bogate tradycje w tej dziedzinie. Warto tu wspomnieć przede wszystkim o dziewiętnastowiecznych kasach oszczędnościowo-pożyczkowych, zwanych kasami Stefczyka, oraz spółdzielniach zakładanych w środowiskach wiejskich. W okresie międzywojennym polski ruch spółdzielczy należał do najbardziej dynamicznych w ówczesnej Europie. Wtedy to wykształciły się i rozwinęły dwie formy, do dziś uznawane za klasyczne mechanizmy ekonomii społecznej: spółdzielnie oraz towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych. Okres komunizmu to czas zaniku lub karykatury ruchu spółdzielczego, choć na fali liberalizacji po 1956 r. powstały rozwiązania hybrydowe, które nazywano stowarzyszeniami, spółdzielniami i związkami. Ich działalność okazała się często bardzo pożyteczna. Ze względu jednak na zależność od państwa nie można tych organizacji zaliczać do sektora ekonomii społecznej.

Po roku 1989 odtworzone zostały warunki do reaktywowania działań z zakresu ekonomii społecznej. W ciągu prawie 20 lat sektor ekonomii społecznej znacznie się rozwinął, choć wciąż nie jest skonsolidowany.

W ramach ekonomii społecznej wyodrębnić można zbiór instytucji nazywany przedsiębiorstwami ekonomii społecznej (PES) lub po prostu przedsiębiorstwami

---

¹¹ Wg P. Sałustowicza *Koncepcje i funkcje ekonomii społecznej w: Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników badań*. Praca zb. pod red. A.Gizy-Poleszczuk i J. Hausera. FISE, 2008

społecznymi. Część z nich uległa już w niektórych krajach instytucjonalizacji w postaci przepisów nadających przedsiębiorstwom społecznym byt prawny.

Odpowiedź na pytanie: *Jakie podmioty prawne działają w obszarze ekonomii społecznej w Polsce?* nie jest łatwa. W środowisku ekonomii społecznej nadal trwają dyskusje na ten temat i ścierają się różne podglądy. Poniżej definiujemy formy prawne podmiotów, które w większym lub mniejszym zakresie wpisują się w działania ekonomii społecznej. Nie znaczy to jednak, że wszystkie organizacje działające w formule stowarzyszenia czy spółdzielni pracy automatycznie powinny być zakwalifikowane jako podmioty ekonomii społecznej. To zależy przede wszystkim od profilu ich działania oraz innych cech, takich jak to, czy wśród pracowników czy klientów takich organizacji znajdują się osoby pochodzące z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Instytucje ekonomii społecznej można pogrupować w trzy kategorie:

- Instytucje starej ekonomii społecznej
- Instytucje „trzeciego sektora”
- Nowe instytucje "ekonomii społecznej"

Instytucje „starej” ekonomii społecznej

W tej grupie znajdują się przede wszystkim spółdzielnie, które włączają się w dostarczanie dóbr wykraczających poza zaspokajanie potrzeb i interesów własnych członków; to ważny element ekonomii społecznej. Wg danych GUS z końca 2005 roku, w Polsce zarejestrowanych jest nieco ponad 18 tys. spółdzielni. Część z nich jednak w praktyce nie prowadzi działalności. Wg informacji Krajowej Rady Spółdzielczej, liczbę aktywnych spółdzielni w Polsce można szacować na ok. 12 tys. podmiotów. Spółdzielnie tworzą bardzo zróżnicowane środowisko. Najwięcej jest spółdzielni mieszkaniowych (5 tys.), spółdzielni pracy (1,3 tys.), Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych (1,1 tys.) i innych spółdzielni rolniczych (2,5 tys.), nieco mniej banków spółdzielczych i Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Kredytowych (ok. 800, w tym 118 SKOK). Na przełomie lat 80. i 90. liczba spółdzielni wzrastała, jednak od połowy lat 90 liczba spółdzielni zaczęła systematycznie spadać. Spadek ten trwa nadal, choć nie jest już tak gwałtowny. Powstają też, choć nie jest to na pewno zjawisko masowe, nowe spółdzielnie¹².

Spółdzielnia jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą. Spółdzielnia może również prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków i ich środowiska. Dokonując typologii spółdzielni dosyć często przyjmuje się kryterium przedmiotu działalności, dzieląc spółdzielnie na handlowe, mieszkaniowe, usługowe itd.

Innym rodzajem podziału mogłaby być klasyfikacja spółdzielni ze względu na funkcję, jaką spełniają w stosunku do członków. Przykładowo, jeżeli powiązanie ze spółdzielnią wynika z faktu zaspokojenia określonej potrzeby, to będziemy mówić o spółdzielniach konsumenckich, często nazywanych spółdzielniami użytkowników. Jeżeli zaś powiązanie to ma charakter stosunku pracy, wtedy mowa będzie o spółdzielniach pracy.

Największe znaczenie z punktu widzenia ekonomii społecznej mają następujące typy spółdzielni:

---

¹² www.ekonomiasukcesu.pl

Spółdzielnia pracy, gdzie przedmiotem gospodarczej działalności jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków. Osobista praca członków spółdzielni jest niezbędna dla realizacji celu gospodarczego każdej spółdzielni pracy, dlatego też spółdzielnia i wszyscy jej członkowie mają obowiązek nawiązywania stosunku pracy i pozostawania w nim.

Szczególnym rodzajem spółdzielni pracy jest spółdzielnia inwalidów i spółdzielnia niewidomych, której przedmiotem działalności jest zawodowa i społeczna rehabilitacja inwalidów i niewidomych przez pracę w prowadzonym wspólnie przedsiębiorstwie. Działalność spółdzielni reguluje ustawa Prawo Spółdzielcze z 1982 r. z późniejszymi zmianami.

Spółdzielnia inwalidów i spółdzielnia niewidomych - mają wieloletnie tradycje sięgające okresu powojennego i cechują się wysokim wskaźnikiem zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Na przestrzeni lat w sytuacji wzrostu konkurencji, zniesieniu monopolu na pewne usługi i towary pochodzące z tych spółdzielni wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych obniżył się pozostając obecnie na poziomie ok. 60%. Spółdzielnie inwalidów zatrudniają osoby niepełnosprawne w stopniu znacznym i umiarkowanym. Kładą duży nacisk na rehabilitację zawodową. W spółdzielniach tych znajdują zatrudnienie osoby niepełnosprawne z tzw. schorzeniami specjalnymi. Inne zakłady pracy chronionej prawie w ogóle nie zatrudniają osób niewidomych, głuchych, epileptyków, chorych psychicznie i chorych umysłowo. Spółdzielnie inwalidów cechują się wysokim poziomem zabezpieczeń socjalnych i bogatym wachlarzem form pomocy z zakładowego funduszu rehabilitacji. Z tego funduszu finansowana najczęściej jest opieka medyczna, przychodnia rehabilitacyjna, sprzęt rehabilitacyjny, lekarstwa i inne¹³.

Jednym z rodzajów spółdzielni jest spółdzielnia socjalna, którą zaliczamy już do nowych podmiotów ekonomii społecznej i zostanie opisana w dalszej części.

Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych (Tuw) ubezpiecza swoich członków na zasadzie wzajemności, przy czym Tuw nie jest nastawiony na zysk, a swoim członkom oferuje tanią ochronę ubezpieczeniową w zamian za składki pokrywające jedynie wypłacone świadczenia oraz koszty działalności. Zawiązana w ramach Tuw grupa ubezpieczających połączona jest wspólnotą interesów jej członków. Działalność Tuw reguluje ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej.

Instytucje "trzeciego sektora"

Wśród organizacji pozarządowych są takie, które w swoich działaniach używają instrumentów ekonomicznych do realizacji celów społecznych (niekoniecznie związanych z zatrudnieniem grup defaworyzowanych). Dotyczy to około 1/5 organizacji i łącznie generuje istotną część dochodów całości sektora. Nie zmienia to faktu, że dla większości organizacji dochody tego rodzaju są znikomą częścią ich całościowego budżetu. Ledwie 5% organizacji ze źródeł tych uzyskuje więcej niż 50% rocznego dochodu. Oczywiście nie wszystkie organizacje pozarządowe są przedsiębiorstwami społecznymi. W zależności od ostrości zastosowanych kryteriów (np. udziału dochodów z działalności ekonomicznej, zatrudniania stałego personelu) odsetek przedsiębiorców społecznych w środowisku tradycyjnie rozumianego trzeciego sektora (a zatem głównie stowarzyszeń i fundacji) szacować można na 4 do 9%. Można powiedzieć, że sektor pozarządowy ekonomizuje się dość powoli. Jednak wzięwszy pod uwagę ogólną liczbę fundacji i stowarzyszeń, jest to pokaźny liczbowo zbiór

¹³ WWW.ekonomiaspoleczna.pl

(do 4 tys. instytucji) i być może z tego punktu widzenia najbardziej obiecujący, jeśli chodzi o zwiększenie skali działań przedsiębiorczości społecznej w Polsce. W tej grupie instytucji ekonomii społecznej możemy przede wszystkim wymienić fundacje i stowarzyszenia.

Fundacja jest organizacją powołaną dla realizacji celów społecznie lub gospodarczo użytecznych (przy czym gospodarcze cele nie mogą być celami zarobkowymi). Fundacja jest fundowana przez osobę fundatora, którym może być osoba fizyczna, a także osoba prawna. Fundacja może prowadzić działalność gospodarczą służącą realizacji jej celów, przy czym wartość jej środków majątkowych przeznaczonych na działalność gospodarczą nie może być mniejsza niż 1000 złotych. Środki uzyskane z działalności gospodarczej powinny być przeznaczone na działalność statutową. Działalność fundacji reguluje ustawa z 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach.

Stowarzyszenie to dobrowolne, samorządne i trwałe zrzeszenie w celach niezarobkowych, opierające swoją działalność na pracy społecznej członków. Stowarzyszenie może prowadzić działalność gospodarczą według ogólnych zasad określonych w odrębnych przepisach z zastrzeżeniem, że dochód z tej działalności będzie przeznaczony na cele statutowe, nie będzie przeznaczony do podziału między jego członków. Kwestie działalności stowarzyszeń reguluje ustawa Prawo o stowarzyszeniach z dnia 7 kwietnia 1989 r.

Zarówno fundacje jak i stowarzyszenia prowadzące działalność gospodarczą z chwilą wpisania do rejestru przedsiębiorców stają się przedsiębiorcami w zakresie tej działalności, mogą też zakładać jednoosobowe spółki kapitałowe, tj. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz spółki akcyjne.

Nowe instytucje "ekonomii społecznej"

Spółdzielnia socjalna - pierwsza w Polsce forma prawna, którą ustawa (z dnia 27 kwietnia 2006 roku o spółdzielniach socjalnych) wprost określiła jako przedsiębiorstwo społeczne. Przedmiotem działalności spółdzielni socjalnej jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków. Spółdzielnia socjalna działa na rzecz społecznej i zawodowej reintegracji jej członków.

Spółdzielnię socjalną mogą założyć: osoby bezrobotne, bezdomni realizujący indywidualny program wychodzenia z bezdomności, uzależnieni od alkoholu, po zakończeniu programu psychoterapii w zakładzie leczenia odwykowego, uzależnieni od narkotyków lub innych środków odurzających, po zakończeniu programu terapeutycznego w zakładzie opieki zdrowotnej, chorzy psychicznie, zwalniani z zakładów karnych, uchodźcy realizujący indywidualny program integracji, osoby niepełnosprawne. Spółdzielnię socjalną może założyć co najmniej pięć osób (nie więcej jednak niż pięćdziesiąt) spełniających wymienione wyżej warunki.

CIS (Centra Integracji Społecznej) i ZAZ (Zakłady Aktywności Zawodowej) - podmioty te mogą być tworzone przez sektor publiczny i instytucje niepubliczne. W sensie ścisłym w tym pierwszym przypadku (a zatem kiedy jest to instytucja prowadzona przez administrację) trudno jednak mówić o przynależności do sektora ekonomii społecznej¹⁴.

Centra Integracji Społecznej oraz Kluby Integracji Społecznej - powołane zostały do życia przepisami ustawy o zatrudnieniu socjalnym w 2003 roku. Zgodnie z założeniami mają one przygotowywać osoby zagrożone wykluczeniem do wejścia na otwarty rynek pracy przez zatrudnienie lub założenie spółdzielni socjalnej. Same w sobie CIS nie miały być

---

¹⁴ WWW.ekonomiasukcesu.pl

przedsiębiorstwami, choć nie oznacza to, że nie mogą prowadzić działalności gospodarczej (obecnie robi to ok. 36%). W założeniu te formy działalności mogą być powoływane zarówno przez instytucje publiczne, jak i prywatne, jednak najczęściej ich założycielami są władze lokalne lub instytucje administracji publicznej działające w sferze pomocy społecznej.

Centrum Integracji Społecznej (CIS) to jednostka organizacyjna utworzona przez jednostkę samorządu terytorialnego lub organizację pozarządową, realizująca reintegrację zawodową i społeczną poprzez prowadzenie dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym programów edukacyjnych, obejmujących m.in. nabywanie umiejętności zawodowych, przekwalifikowanie lub podwyższanie kwalifikacji zawodowych oraz nabywanie innych umiejętności niezbędnych do codziennego życia.

CIS nie jest samodzielnym podmiotem prawnym lecz formą prawną adresowaną do instytucji oraz organizacji pozarządowych pracujących z osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym. W grupie beneficjentów CIS są te same grupy osób, które mogą założyć spółdzielnię socjalną. Działalność CIS reguluje ustawa z 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym.

Klub Integracji Społecznej (KIS) to jednostka, której celem jest udzielenie pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia ról społecznych oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych, jako wartości na rynku pracy.

KIS działa na rzecz integrowania się osób o podobnych trudnościach i problemach życiowych. To jednostka pomagająca samo organizować się ludziom w grupy, podejmować wspólne inicjatywy i przedsięwzięcia w zakresie aktywizacji zawodowej, w tym zmierzające do tworzenia własnych miejsc pracy. KIS zostaje powołany przez jednostkę samorządu terytorialnego lub organizacja pozarządowa. Działalność KIS reguluje ustawa z 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym¹⁵.

Zakład aktywności zawodowej (ZAZ) – przepisy powołujące do życia ZAZ stworzone zostały w 1997 roku. ZAZ to instytucja działająca w sferze zatrudnienia wspieranego i pomocy osobom niepełnosprawnym na rynku pracy. Biorąc pod uwagę czas, jaki minął od uchwalenia ustawy, takich zakładów powstało dotąd stosunkowo niewiele. ZAZ-om brakuje środków na inwestycje, ich działania często ogranicza biurokracja i wynikający z niej brak elastyczności działań (koniecznej przy pracy z różnymi rodzajami niepełnosprawności dotyczącymi ich podopiecznych).

ZAZ nie jest samodzielną formą prawną – jest organizacyjnie i finansowo wydzieloną jednostką, która uzyskuje status zakładu aktywności zawodowej. O utworzenie ZAZ-u ubiegać się mogą jednostki i organizacje wymienione w ustawie, których statutowym zadaniem jest rehabilitacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych. ZAZ tworzy się w celu zatrudniania osób niepełnosprawnych z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności i określonych w ustawie grup osób z orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, a także przygotowania ich do życia w otwartym środowisku. ZAZ może prowadzić działalność gospodarczą¹⁶.

Podmioty władzy publicznej mogą traktować podmioty ekonomii społecznej instrumentalnie, powierzając im wypełnianie określonych zadań, na przykład poprzez konkursy grantowe czy zlecenie wykonywania usług. Ważniejsze wydaje się jednak to, aby dostrzegły one w podmiotach ekonomii społecznej autonomicznego partnera, który – o ile tylko ma

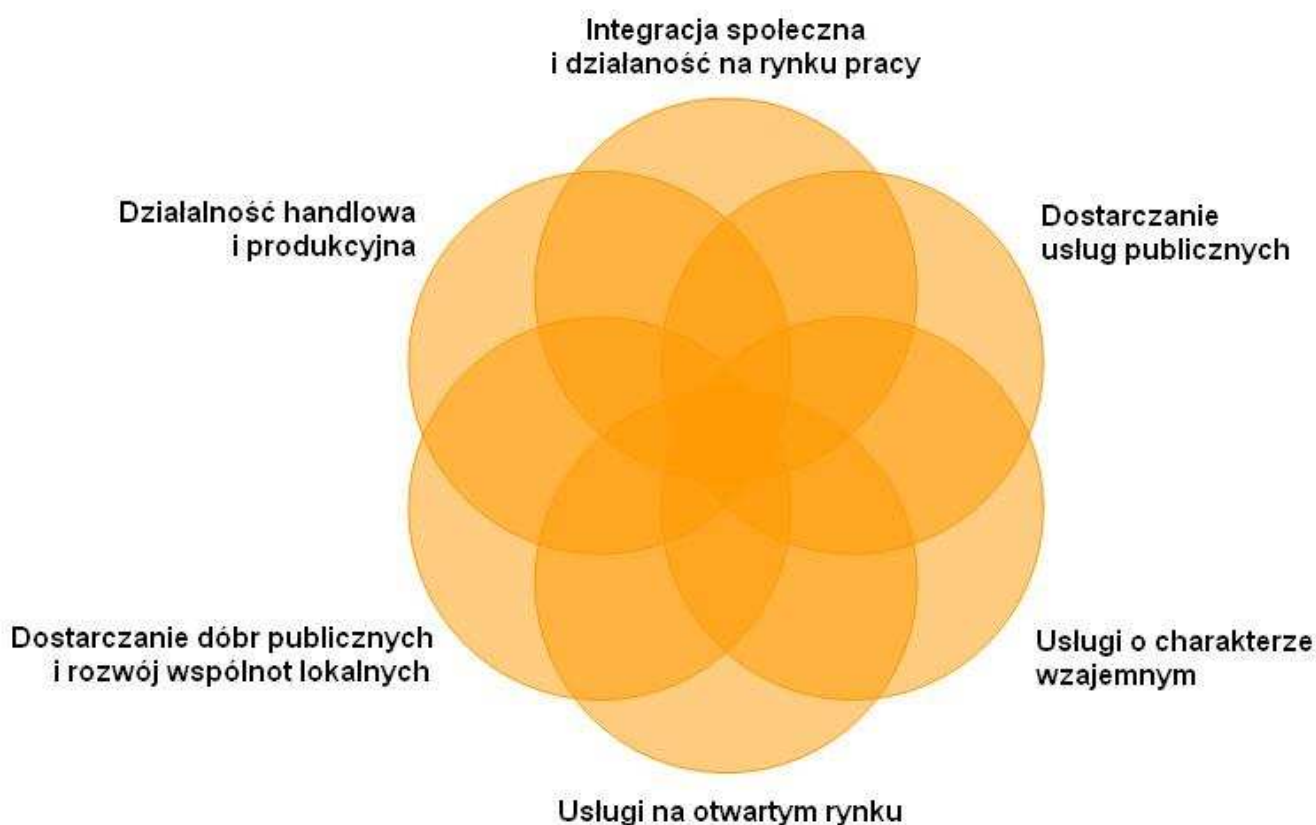
¹⁵ WWW.ekonomiaspoleczna.pl

¹⁶ WWW.ekonomiasukcesu.pl

odpowiednie warunki i wsparcie – może stać się ważnym aktorem rozwoju społeczno-gospodarczego. W tym rozumieniu ekonomia społeczna jest potrzebna nie tylko, po to, aby w miarę możliwości ekonomizować wypełnianie określonych zadań publicznych ze sfery pomocy społecznej, ale przede wszystkim po to, aby rozwijać działalność gospodarczą, która bezpośrednio spełnia cel społeczny. Zarówno przez to, na co przeznaczają się wygospodarowane środki, jak i przez to, w jaki sposób taka działalność ta jest prowadzona¹⁷.

II. 4 Praktyczny wymiar ekonomii społecznej

Jak przedstawiono wcześniej przedsiębiorstwa społeczne mogą pełnić bardzo różnorodne funkcje. Poniżej przedstawiono podział ich kompetencji, poparty przykładami polskich przedsiębiorstw, stanowiących swoisty dowód na istnienie ekonomii społecznej. Trzeba jednak podkreślić, że ze względu na ciągle jeszcze małą skalę ekonomii społecznej w Polsce, wiele z opisanych tu obszarów dopiero czeka na rozwinięcie¹⁸.

- **Integracja społeczna i działalność na rynku pracy.** Przykładem na tego typu działania może być [Pracownia Rzeczy Różnych](#), prowadzona przez Fundację SYNAPSIS, której celem jest integracja społeczna osób z autyzmem, lub [Fundacja Sławek](#) pomagająca osadzonym w więzieniach i wychodzącym na

¹⁷ *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników badań.* Praca zb. pod red. A.Gizy-Poleszczuk i J. Hausera. FISE, 2008

¹⁸ www.ekonomiaspoleczna.pl

- wolność powrócić do życia w społeczeństwie. Przytoczone przedsięwzięcia integrują grupy defaworyzowane jednocześnie stwarzając dla nich miejsca pracy;
- **Dostarczanie usług publicznych.** Usługi publiczne świadczone przez przedsiębiorstwa społeczne mogą mieć bardzo różny charakter, ale przynajmniej dwie ich grupy (usługi społeczne oraz usługi techniczne) są szczególnie ważne dla przedsiębiorczości społecznej.
  - **a) Usługi społeczne:**
  - - usługi edukacyjne (np. [Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Wsi Sokołowo](#), które w celu utrzymania małej wiejskiej szkoły prowadzi przyszkolny sklep),
  - - działania w obszarze szeroko rozumianych usług socjalnych, (np. [Stowarzyszenie „Być razem”](#), zakładające Domy Wspólnoty, gdzie bezdomni początkowo wspierani przez Stowarzyszenie biorą stopniowo odpowiedzialność za prowadzenie przekazanego im we wspólne użytkowanie domu),
  - - usługi opiekuńcze świadczone w domu oraz prowadzenie różnego rodzaju instytucji opiekuńczych (tak jak w [Stowarzyszeniu Flandria](#), które skupiając ponad 7 tys. członków jest w stanie negocjować stawki usług pielęgniarских i opieki medycznej, a nawet prowadzić aptekę),
  - - działania w obszarze szeroko rozumianej służby zdrowia (np. [Spółdzielnia Socjalna „Szansa i Wsparcie”](#), która szkoli i przygotowuje sanitariuszki do pracy w szpitalu).
  - **b) Usługi technicznie** mogą dotyczyć np. utrzymywania zieleni miejskiej i innych prac porządkowych związanych z mieniem publicznym (jak np. [spółdzielnia socjalna na Piątkowie](#) – dzielnicy Poznania, dająca zatrudnienie osobom zalegającym z płaceniem czynszu). Pokrewne temu są usługi związane ze zbieraniem odpadów, ich segregacją i utylizacją (warszawski [EKON](#) działając w tym właśnie obszarze, daje pracę ponad 800 osobom niepełnosprawnym i chorującym psychicznie).
  - **Usługi o charakterze wzajemnym.** Mogą to być zarówno przedsięwzięcia działające w obszarze rynku i konkurencyjne właśnie ze względu na swój wzajemnościowy charakter, np. ubezpieczenia wzajemne (Towarzystwa Ubezpieczeń Wzajemnych), usługi zdrowotno-opiekuńcze, spółdzielnie telefoniczne itp. Są to też alternatywne mechanizmy wymiany, np. Banki Czasu (czyli wzajemne dzielenie się kompetencjami i usługami w ramach grupy osób zrzeszonych w Banku) albo systemy barterowe.
  - **Usługi na otwartym rynku.** Tutaj za przykład może posłużyć krakowski pensjonat „U Pana Cogito”, który zapewnia wysokiej jakości obsługę hotelową i cateringową zatrudniając osoby po kryzysach psychicznych i przeznaczając zyski ze swojej działalności również na rehabilitację osób niepełnosprawnych.
  - **Dostarczanie dóbr publicznych i rozwój wspólnot lokalnych.** Ilustracją tego typu kompetencji może być Bałtów, mała miejscowość koło Ostrowca Świętokrzyskiego, którego mieszkańcy zastanawiając się, co zrobić z panującymi wokół biedą i bezrobociem, wpadli na pomysł stworzenia [Parku Jurajskiego](#), oczyścili zarośniętą rzekę i stworzyli na niej szlak wodny, którym spływają tratwy z turystami (co roku Bałtów odwiedza ponad 200 tysięcy osób).
  - **Działalność handlowa i produkcyjna.** Przedsiębiorstwa społeczne mogą też podejmować działalność produkcyjną, tak jak to robi [EKO „Szkoła Życia” w Wandzinie](#) – największy w Polsce ośrodek dla osób uzależnionych od narkotyków, zakażonych wirusem HIV i chorych na AIDS, gdzie od wielu lat prowadzony jest sad ze starymi odmianami polskich drzew owocowych oraz hodowla królików i kur.

Więcej na temat dobrych praktyk w części IV Przykłady dobrych praktyk, gdzie szerzej przedstawiono trzy inicjatywy z obszaru ekonomii społecznej.

MODUŁ III. MOŻLIWOŚCI WYKORZYSTANIA EKONOMII SPOŁECZNEJ W KREOWANIU ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

Ekonomię społeczną można ujmować w kilku perspektywach, m.in. jako:

- zbiór określonych instytucji, wtedy gdy rozpatrujemy je zgodnie podejściem strukturalno-operacyjnym,
- formułę działania, czyli zestaw praktyk i metod działania,
- specyficzny rodzaj ekonomii uwarunkowanej kontekstem społecznym,
- przestrzeń, w której ekonomia społeczna jest widziana jako sieć relacji i zależności.

Jakkolwiek określając istotę ekonomii społecznej, w każdym przypadku można dostrzec wspólną cechę, a mianowicie **lokalne zakorzenie i działanie na rzecz wspólnoty lokalnej**. Ekonomia społeczna, nazywana również wspólnotową, jest bowiem uwarunkowana lokalnie, gdyż wyrasta z oddolnych potrzeb, inicjatyw i dotyczy problemów społecznych powstających miejscowo czy terytorialnie. Ekonomia społeczna, musi się rozwijać w następstwie oddolnych inicjatyw i uwarunkowań. Natomiast może korzystać z zewnętrznych inspiracji, lecz nie powinna powielać doświadczeń i praktyk wpisujących się w odmienny kontekst społeczny.

Ekonomia społeczna wiąże się ściśle z następującymi kategoriami: lokalnością, samorządnością, społeczeństwem obywatelskim, kapitałem społecznym i rozwojem lokalnym.

Niemniej kluczowymi cechami wypełniającymi powyższe kategorie są: odpowiedzialność, zaangażowanie, samoorganizacja oraz demokratyczne zarządzaniem (jeden głos, jeden człowiek). Ten ostatni postulat ściśle łączy się z zagadnieniem samorządności terytorialnej, która oznacza **rozwiązywanie własnych spraw, przez samych zainteresowanych. Organizacje ekonomii społecznej wraz z samorządami lokalnymi mogą być instytucjami, które tworzą ramy prawne dla samorządności obywateli. Pozwalają tworzyć system służący do reprezentowania jej interesów i rozwiązywania jej własnych spraw, osiągając przy tym realizację celów społecznych i ekonomicznych.** Na poziomie lokalnym problemy społeczne są najlepiej obserwowalne i dostrzegane. Wykluczenie społeczne, ubóstwo, bezradność, długotrwałe bezrobocie, problemy niepełnosprawnych, bezdomnych, uzależnionych i uchodźców dotyczą przecież każdej wspólnoty terytorialnej, jakkolwiek zjawiska te mogą różnić się skalą występowania i stopniem nasilenia.

Jedną z bardziej znanych i często przywoływanym koncepcji rozwoju lokalnego opracował A. Pichierri, który wyróżnił cztery podstawowe typy rozwoju lokalnego:

Rozwój endogeniczny, oparty na maksymalizowaniu wykorzystania zasobów lokalnych przez lokalnych aktorów. Taki typ może być realizowany na obszarze posiadającym możliwości instytucjonalne, organizacyjne, do samomobilizowania zasobów ludzkich,

finansowych, surowcowych, które występują na danym terenie w odpowiedniej ilości i jakości.

Rozwój egzogeniczny – proces, który polega na wykorzystywaniu zasobów zewnętrznych przez zewnętrznych uczestników. Ten typ rozwoju występuje na obszarach, gdzie brakuje podmiotów lokalnych zdolnych do zmobilizowania miejscowych zasobów pracy, gdzie nie ma odpowiednich zasobów finansowych i surowcowych. Rozwój egzogeniczny opiera się na wykorzystywaniu zewnętrznych czynników, takich jak: technologia, kapitał, czasami surowce, przy jednoczesnym eksploatowaniu lokalnego rynku pracy, głównie ze względu na niskie koszty. Także rynek zbytu jest głównie zewnętrzny.

Rozwój pobudzający (zasoby wewnętrzne) – jest to sytuacja, gdy rozwój lokalny wynika z zaangażowania aktorów zewnętrznych, wykorzystujących zasoby danego obszaru.

Przykładowo zewnętrzne firmy dzięki własnemu kapitałowi i technologii mogą zaangażować miejscowych pracowników o potrzebnych kwalifikacjach, a także lokalne surowce. Skuteczność firm zewnętrznych o charakterze globalnym wynika często z posiadanych przez nie powiązań gospodarczych, zapewniających promocję i sprzedaż na zewnętrznych rynkach.

Rozwój przyciągający (zasoby zewnętrzne) – ten typ polega na zaktywizowaniu miejscowych aktorów dzięki udostępnieniu zasobów zewnętrznych, którymi najczęściej mogą być środki finansowe oraz tzw. know-how, czyli wiedza, metody, szkolenie.

Ta klasyfikacja wynika z kombinacji czterech zmiennych – uczestników i zasobów rozwoju: wewnętrznych oraz zewnętrznych, co dobrze obrazuje poniższa tabela.

Tabela 1 Typy rozwoju lokalnego ze względu na wykorzystywane zasoby i uczestników.

		UCZESTNICY	
		WEWNĘTRZNI	ZEWNĘTRZNI
ZASOBY	WEWNĘTRZNE	rozwój endogeniczny	rozwój pobudzający (zasoby wewnętrzne)
	ZEWNĘTRZNE	rozwój przyciągający (zasoby zewnętrzne)	rozwój egzogeniczny

Ekonomia społeczna jest właściwa dla rozwoju endogenicznego, ponieważ bazuje na lokalnych zasobach, rozpoznawanych i mobilizowanych przez lokalnych aktorów. Przy czym ma ona szczególne znaczenie dla obszarów zapaści społeczno-gospodarczej, w których nierozwiązane i kumulujące się społeczne deficyty blokują aktywność i rozwój. W takich okolicznościach ekonomia społeczna może być istotnym czynnikiem rewitalizacji a jej podmioty niezbędnymi uczestnikami procesu ożywiania społeczno-gospodarczego.

Podmioty ekonomii społecznej mogą stosunkowo łatwo i przy niedużych nakładach aktywizować osoby i nieaktywne zasoby. Przy czym może się to dokonywać zarówno

przez integracyjne zatrudnienie, jak i dostarczanie usług, które generują kapitał społeczny oraz podnoszą i pobudzają kapitał ludzki.

Przydatność podmiotów ekonomii społecznej w regeneracji i rewitalizacji społeczności lokalnych bierze się m.in. stąd, że łatwo mogą one sięgnąć po lokalną wiedzę i lokalnie znane technologie. W ten sposób zagospodarowują one lokalne dziedzictwo, które poza lokalnym kontekstem może nie mieć znaczących wartości ekonomicznych.

Ten aspekt od strony teoretycznej eksponują różne koncepcje konkurencyjności, które akcentują znaczenie budowania przez nowe formy organizacyjne przewagi konkurencyjnej poprzez zakorzenienie i eksploatację zlokalizowanej wiedzy.

Relacje między ekonomią społeczną a lokalną społecznością są przede wszystkim wyraziste w odniesieniu do usług, które wymagają bliskości geograficznej między odbiorcami a dostawcami. I dlatego mogą być najlepiej oferowane przez małe i lokalnie zakorzenione podmioty ekonomii społecznej, tworzące przy tym dodatkowe miejsca pracy.

Obok obszaru związanego z usługami opiekuńczymi podmioty ekonomii społecznej mogą się okazać przydatne zwłaszcza do uruchamiania takich usług w przypadku których powodzenie wiąże się ściśle ze zmianami postaw i zachowań małych społeczności lokalnych, w których lokalna wiedza i identyfikacja jest silna – na przykład usług ekologicznych w tym zbierania i zagospodarowania odpadów. W tym przypadku przewyciężenie utrwalonych nawyków ma fundamentalne znaczenie, i nie da się tego łatwo uzyskać ani perswazją, ani rygorami. Wachlarz takich proekologicznych usług oferowanych potencjalnie przez podmioty ekonomii społecznej może być szerszy i obejmować np. tworzenie i ochronę terenów zielonych czy wykorzystywanie lokalnych źródeł odnawialnej energii.

To podejście może się okazać bardzo obiecujące w przypadku obszarów wiejskich.

W Europie koncepcja ich rozwoju w coraz większym stopniu oddala się od komercyjnie rozumianej działalności rolniczej w kierunku „rozwoju wielofunkcyjnego”. Chodzi w tym przypadku w szczególności o pozarynkowe funkcje rolnictwa, m.in. związane z zachowaniem walorów środowiska naturalnego, ochroną pejzażu kulturowego wsi, oraz znaczeniem rolnictwa dla funkcjonowania społeczności wiejskich. Taka filozofia rozwoju mocno wspiera Unia Europejska, wspomagając wynikające z niej działania znacznymi środkami strukturalnymi.

Analiza relacji pomiędzy ekonomią społeczną i rozwojem lokalnym wskazują na to, iż w podejściu do rozwoju lokalnego zasadnicze modyfikacje, polegające na położeniu innego akcentu, z jednej strony w odniesieniu do czynników, zaś z drugiej do instytucjonalnych uwarunkowań rozwoju.

W tym pierwszym wymiarze za najistotniejsze uważa się obecnie: nowe usługi i nowe miejsca pracy, miękką infrastrukturę, zasoby ludzkie, jakość życia, kulturowy wizerunek, włączanie środków prywatnych w inwestycje pożytku publicznego. Natomiast w tym drugim wymiarze znaczenie zyskują takie działania, które prowadzą do: strategicznego powiązania ekonomicznych i społecznych czynników rozwoju, partnerstwa dla rozwoju, formowania lokalnych sieci koordynacji i współpracy, tworzenia klastrów, wykorzystujących lokalne dziedzictwo. Takie podejście wzmacnia endogenizację rozwoju lokalnego, ale nie oznacza samoizolacji, autarkicznego zamknięcia i skansenizacji. Lokalne wielopodmiotowe partnerstwo i współzarządzanie wzmacnia i upodmiotawia społeczność lokalną, ale jednocześnie wielostronnie otwiera ją na zewnątrz. Swoją rolę w formowaniu takiego wzorca rozwoju lokalnego mają do odegrania podmioty ekonomii społecznej. Przy czym, o ile

dotychczas ekonomię społeczną umiejscawiano głównie w obszarze aktywizacji i integracji zawodowej osób wykluczonych, to wydaje się, że jej powiązanie z powyższą koncepcją rozwoju lokalnego czyniłoby ekonomię społeczną rozwiązaniem ukierunkowanym na powstrzymanie degradacji i wykluczenia, czyli pierwszą linią aktywnej i aktywizującej polityki społecznej.

Potwierdzają to rozumowanie rezultaty projektów wspieranych przez UE. Podmioty ekonomii społecznej świadczące usługi społeczne i opiekuńcze w społeczności lokalnej:

- mogą zmienić nieformalny i często nieregularny system świadczenia usług w stałą pracę, zwłaszcza w miejscach (np. obszary wiejskie), gdzie zapotrzebowanie na pracę ludzi należących do pewnych grup społecznych (np. kobiety) jest niskie,
- mogą przeorientować pewne usługi z redystrybucyjnych na produktywne, np. do remontowania mieszkań lub zarządzania mieszkaniem socjalnymi niektóre organizacje non-profi t zatrudniają bezrobotnych, którzy mają w nich zamieszkać, co umożliwia tym osobom zarobienie pieniędzy i otrzymanie lepszego mieszkania.¹⁹

---

¹⁹ *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników badań*. Praca zb. pod red. A.Gizy-Poleszczuk i J. Hausera. FISE, 2008

MODUŁ IV PRZYKŁADY DOBRYCH PRAKTYK²⁰

Przykład 1

SPÓŁDZIELNIA SOCJALNA "EKO-MAT" Z CHEŁMNA

Początek

Spółdzielnia Socjalna „Eko-mat” powstała z inicjatywy Żanety Jankowskiej (obecnie prezeski spółdzielni) i Romana Jakubowskiego (obecnie wiceprezesa), będącego zarazem założycielem i prezesem spółdzielni „Od Nowa” z Chełmna. Pomoc doświadczonego działacza okazała się nieodzowna, zarówno na etapie „zaszczepienia” idei założenia spółdzielni, jak i podjęcia pierwszych kroków nadających formę prawną organizacji. Jak wspomina p. Żaneta Jankowska: "Zacząłam przekonywać się do tego, że założenie spółdzielni pozwoli rozwiązać problemy osób które tkwią w przekonaniu, że nie ma sposobu na rozwiązanie ich trudnej sytuacji życiowej (...), przekonałam się, że należy podjąć zdecydowane kroki, które niektórym wydawały się bardzo ryzykowne.

Początkowo nic nie wskazywało na to, że aktywna, lecz wycofana z życia zawodowego gospodyni domowa - Żaneta Jankowka - po spotkaniu w Klubie Pracy dla Osób Bezrobotnych z członkami „Od Nowy” stanie na czele grupy założycielskiej „Eko-matu”. Dobra znajomość zasad i przepisów, którym podlegają spółdzielnie socjalne oraz ponad trzy letnie doświadczenie w prowadzeniu „Od Nowy” przez Jakubowskiego, uzupełniło zapał i motywację Jankowskiej do podjęcia pierwszych kroków, które po czasie okazały się pracowitym wysiłkiem.

Spółdzielnia „Eko-mat” stała się od marca 2009 roku przestrzenią, w której osoby nigdy nie-zatrudnione, bądź pracujące przez bardzo krótki czas, otrzymały niepowtarzalną szansę na zatrudnienie. Organizatorom chodzi przede wszystkim o to, żeby zatrudnione kobiety potrafiły umiejętnie podejmować wyznaczone im zadania, nie wywiera się jednak presji, by zapewniały one spółdzielni jak największy zysk. Priorytetem założycieli stało się również przekonanie o terapeutycznej wartości działania, będącego dla osób narażonych na długotrwałe bezrobocie (któremu towarzyszy poczucie rosnącego sfrustrowania) odskocznią, sposobem na sprawienie, że dzięki pracy można czuć się potrzebnym i dowartościowanym.

Wspólne potrzeby

Władze spółdzielni starają się być liderami i animatorami działań. Nie starają się wpłynąć na stworzenie hierarchii w spółdzielni, tak by można mówić, że są „władzą”, co nie oznacza jednak, że nie podejmują często odważnych decyzji, nierzadko przyjmowanych z dystansem przez pracowników. Było tak choćby w przypadku zakupu maszyny do wykonywania sitodruku. Początkowo sceptycznie podchodzący do pomysłu pracownicy, zmienili zdanie z chwilą gdy „Eko-mat” otrzymał pierwsze zlecenia na wykonanie pracy tą techniką.

Mimo, że spółdzielnia powstała niespełna rok temu działa już „pełną parą”. Lista zleciodawców systematycznie powiększa się i rozszerza o nową działalność. Sześciu członków, zatrudnionych na stałą umowę, pracuje osiem godzin dziennie, za co otrzymuje comiesięczną pensję. Sprawia to, że pracownicy, którzy wcześniej uznawani byli za osoby nie potrafiące poradzić sobie z codziennymi problemami, coraz chętniej stają na „własnych nogach” i mają poczucie chęci partycypowania w społeczeństwie.

---

²⁰ Wszystkie przykłady zostały zaczerpnięte ze strony www.ekonomiaspoleczna.pl

Swoją działalność członkowie wiążą przede wszystkim z produktami prozdrowotnymi, ekologicznymi i antyalergicznymi, powstającymi na bazie wyrobów z łuski gryczanej. Pierwszym zleceniodawcą spółdzielni był Kujawsko-Pomorski Ośrodek Wsparcia Inicjatyw Pozarządowych TŁOK, który zamówił 700 lnianych toreb, ponadto z oferty skorzystały również spółdzielnia socjalna „Od Nowa” i Centrum Integracji Społecznej CISTOR. Spółdzielnia realizuje indywidualne zamówienia m.in. organizacji pozarządowych w oparciu o produkty ekologiczne (np. lniane torby).

Oferowane produkty:

- torby ekologiczne
- poduszki
- pasy
- okrycia na siedzenia samochodowe
- zamówienia indywidualne (np. odzież)
- materace

Szanse i zalety

Niezaprzeczalną zaletą „Eko-matu” jest możliwość stworzenia alternatywnej oferty dla rynku produktów wytwarzanych przez komercyjne firmy, kierujące się etyką minimalizowania strat i maksymalizowania zysków. Doskonale zdają sobie z tego sprawę założyciele spółdzielni, współpracujący i promujący swoje produkty poprzez inne organizacje pozarządowe. Ważnym elementem strategii spółdzielni jest także współpraca z samorządem gminy.

Zagrożenia i wady

Dla Pani Prezes „Eko-matu”, największą trudnością były początkowe problemy z przełamaniem dystansu pomiędzy członkami (pracownikami) a przełożonymi, które po czasie przybrały wymiar współpracy opartej na wzajemnym porozumieniu, tworzącym zwartą grupę, w której przełożony posiada kompetencje lidera.

Plany

„Eko-mat” planuje zwiększenie zatrudnienia liczby pracowników, jednak jest to uzależnione od popytu i możliwości pozyskania środków z grantów i innych źródeł finansowania. Spółdzielni zależy przede wszystkim na udoskonaleniu i powiększeniu zakresu usług, które aktualnie oferuje (sitodruk, szwalnia) oraz na zaangażowaniu w realizację przedsięwzięć na rzecz kobiet, które ze względu na obowiązki podejmowane w gospodarstwie domowym są wykluczone z możliwości znalezienia satysfakcjonującej pracy oraz nabycia nowych umiejętności. Ciekawym pomysłem jest także stworzenie kujawsko-pomorskiego „sklepu integracyjnego”, w którym każda ze spółdzielni socjalnych oferowałaby swoje produkty, co pozwoliłoby uatrakcyjnić i wystawić w jednym miejscu produkty wszystkich spółdzielni. Dzięki temu możliwa byłaby integracja i współpraca pomiędzy przedstawicielami spółdzielni socjalnych i organizacji pozarządowych.

Kontakt:

Spółdzielnia Socjalna „Eko-mat” ul. Kamionka 386-200 Chełmno, tel. 697023606

Przykład 2

CENTRUM TECHNOLOGII INFORMACYJNEJ E-MISJA Z PŁUŻNICY

Powrót do małego miasteczka lub wsi po studiach nie dla wszystkich musi stać się najgorszym z możliwych scenariuszy, czego interesującym dowodem są działania założycieli płużnickiego stowarzyszenia Centrum Technologii Informacyjnej e-Misja z Płużnicy. CTI umożliwia mieszkańcom wsi korzystanie z Internetu i uczy ich jak posługiwać się narzędziami komputerowymi.

CTI powstało w 2008 roku, a wywodzi się z założonego wcześniej Stowarzyszenia Młodych Gminy Płużnica (2002). Założyciele postanowili, że misją ich organizacji będzie przede wszystkim rozwijanie własnych umiejętności oraz praca na rzecz dzieci i młodzieży.

Pierwsze działania

Inicjatorem i założycielem stowarzyszenia jest Marcin Skonieczka. Jak sam mówi, szczególnie ważne na samym początku było uczestnictwo najbardziej zaangażowanych osób w szkoleniach i warsztatach (m. in. „Szkoła Młodych Liderów” Fundacji Wspomagania Wsi) kształtujących nowe umiejętności i pozwalających na sfinansowanie małych projektów. W latach 2006-2007 stowarzyszenie uczestniczyło w programie e-VITA, prowadzonym przez Fundację Wspomagania Wsi i finansowanym ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności. Umożliwiło to między innymi opracowanie strategii informatyzacji gminy, rozbudowanie i unowocześnienie Płużnickiej Bezprzewodowej Sieci Komputerowej, przeprowadzenie kilkunastu szkoleń komputerowych i utworzeniu kilku lokalnych portali informacyjnych. Pozytywne opinie na temat przedsięwzięć stowarzyszenia oraz zainteresowanie ze strony społeczności lokalnej wpłynęły na podjęcie dalszych inicjatyw, z których wymienić można np. wyremontowanie i prowadzenie świetlicy dla dzieci i młodzieży, wymianę młodzieży z Płużnicy i Ostroha na Ukrainie oraz zorganizowania wymiany „Mosty” pomiędzy młodymi ludźmi z Polski, Litwy i Niemiec.

Płużnicka Bezprzewodowa Sieć Komputerowa

W 2004 roku rozpoczęto najciekawsze działanie, polegające na budowie sieci bezprzewodowego dostępu do Internetu. Na początku podłączono zaledwie cztery gospodarstwa domowe. Wkrótce jednak zapotrzebowanie na Internet rozwinęło się i projekt zakończył się powodzeniem. Obecnie z sieci internetowej CTI korzysta ponad 250 rodzin mieszkających na obszarze niemal całej gminy, a główną przeszkodą w jej dalszym rozwijaniu jest brak możliwości usprawnienia infrastruktury. Rozwijanie sieci internetowej okazało się trafionym pomysłem. Jak pokazują badania przeprowadzone przez TNS OBOP, w roku 2006 zaledwie co piąty mieszkaniec wsi korzystał z Internetu, jednak dwa lata później liczba użytkowników sieci na obszarach wiejskich wynosiła już 32%.

Bezpłatne kursy

Tym niemniej odsetek wykluczonych z wirtualnego świata jest na wsi nadal wysoki, dlatego też CTI nie tylko umożliwia dostęp do Internetu, ale również nie zapomina o kształtowaniu wśród nowych internautów umiejętności, niezbędnych do poruszania się w cyberprzestrzeni. Bezpłatne kursy, organizowane przez stowarzyszenie, cieszą się dużym zainteresowaniem ze strony mieszkańców obszarów wiejskich, posiadających najczęściej podstawowe umiejętności w pracy z komputerem. Ponadto, uczestnicy kursów oraz inni zainteresowani mają możliwość

wykorzystywania nabytych umiejętności w trzech świetlicach wiejskich, wyposażonych w komputery i dostęp do Internetu.

Produkty oferowane przez CTI e-Misja:

- Internet (nielimitowany dostęp na terenie gminy w abonamencie 30 zł miesięcznie),
- podłączenie oraz serwis komputerowo-internetowych,
- tworzenie i aktualizowanie stron WWW (m. in. kurenda.pl, kulturalny.eu, rolnik-online.pl, wieczno.pl, lisewo.eu, LGDwieczno.pl),
- szkolenia komputerowe,
- zakładanie sieci komputerowych i internetowych.

Kontakt:

Centrum Technologii Informatycznych e-Misja,
87-214 Płużnica Płużnica 64
tel. (0-56) 688 74 52
<http://e-misja.org.pl/biuro@e-misja.org.pl>
<http://kurenda.pl/>

Przykład 3

BAŁTÓW – GMINA, KTÓRĄ OŻYWIŁY DINOZAURY

Pięć lat temu mieli zarośniętą rzekę, biedę, bezrobocie. Dziś bezrobocie jest minimalne, rzeką płyną tratwy z turystami, a o Parku Jurajskim słyszała cała Polska. Co roku przyjeżdża tu ponad 200_tysięcy turystów. Zapaleńcom z Bałtowa udało się umiejętnie połączyć działania społeczne z ekonomicznymi.

Misja przedsięwzięcia

Rozwój gminy zagrożonej bezrobociem oraz stworzenie mieszkańcom szansy na lepsze życie. Założyciele stowarzyszenia „Chcieli mieć prace i żyć godnie. Tu – w Bałtowie”.

Kontekst przedsięwzięcia

Gmina Bałtów liczy 4 tys. mieszkańców, leży w powiecie ostrowieckim w województwie świętokrzyskim. Tutejsze gospodarstwa są rozdrobnione, a wobec niskiej jakości gleb oraz rzeźby terenu ukształtowanej przez wapienne skały i jary perspektywy rozwoju rolnictwa są nikłe. Upadająca Huta Ostrowiec, największy pracodawca w powiecie, musiała zwolnić blisko 13 tys. osób. W efekcie stopa bezrobocia w Bałtowie w latach 2002–2003 przekroczyła 30 proc.

Cele

1. Ożywienie gospodarcze gminy, głównie dzięki turystyce. Rozwój przedsiębiorczości, m.in. agroturystyki i lokalnego rzemiosła.
2. Zmniejszenie bezrobocia w gminie poprzez tworzenie miejsc pracy w turystyce i rzemiośle.
3. Rozwój wspólnoty lokalnej dzięki odtworzeniu i kultywowaniu m.in. tradycji rękodzieła ludowego.
4. Rozwój infrastruktury technicznej, która służy mieszkańcom i umożliwia rozwój działalności gospodarczej.

Historia

W 2001 roku spotkali się ci mieszkańcy Bałtowa, którzy uznali, że tak dalej żyć się nie da, że trzeba powstrzymać degradację gminy. Znajdowali się wśród nich nauczyciele, rolnicy, rzemieślnicy i przedsiębiorcy. Niekwestionowanym liderem tej grupy był Piotr Lichota, którego odwaga i charyzma porwała wszystkich do działania. Dzisiaj z dumą mieszkańcy mogą powiedzieć że podjęte wyzwanie i ryzyko w 2001 roku było strzałem w dziesiątkę, a człowiek, którego poparli nigdy ich nie zawiodł. I jak na dobrego przywódcę przystało, Piotr Lichota cały czas budował i buduje zespół ludzi do coraz to nowych wyzwań. – To był prawdziwie oddolny ruch, energia zrodzona przez sprzeciw – mówi dziś Jarosław Kuba, Dyrektor Generalny Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Gminy Bałtów „Bałt”.

Bałtów ma ciekawą historię i wspaniałe walory przyrodnicze – jurajskie wapienne skały, malowniczą rzekę Kamienną o bujnie porośniętych brzegach. Żyją tu bobry, dzikie kaczki i czarne bociany.

Grupa inicjatywna oceniła „stan posiadania” gminy i uznała, że takie bogactwo naturalne może się stać podstawą rozwoju turystyki. W sierpniu 2001 roku rozpoczęło działalność Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Gminy Bałtów „Bałt”. Grupa założycieli liczyła aż 120 osób! Jesienią 2002 roku, gdy zastanawiali się, jaki ma być pierwszy krok w turystycznej promocji gminy, wpadli na pomysł uruchomienia spływu tratwami po Kamiennej. Wprawdzie Bałtowanie początkowo podśmiewali się z tego planu, ale szybko okazało się, że był to strzał w dziesiątkę. Gdy w 2003 roku Gerard Gierliński z Państwowego Instytutu Geologicznego odnalazł na terenie Bałtowa ślady dinozaurów, członkowie stowarzyszenia zdecydowali się na drugi przełomowy krok – postanowili wykorzystać to jako atrakcję turystyczną stworzyć własny Park Jurajski – pierwszy w Polsce. Powstanie stowarzyszenia i te dwie pierwsze inicjatywy uruchomiły w Bałtowie rozwój podmiotów ekonomii społecznej.

Przebieg działań

W czerwcu 2003 roku ruszyły spływy tratw po czterokilometrowym odcinku rzeki. Początek nie był jednak łatwy – trzeba było uzyskać wiele zezwoleń, oczyścić ze śmieci rzekę i brzegi, znaleźć flisaków. Zgodnie z przepisami musieli mieć patent starszego marynarza. Stowarzyszenie dało ogłoszenia do gazet – zgłosiły się dwie osoby – i to mieszkające niedaleko Bałtowa! Dziś zatrudnionych jest sześć flisaków. Spływy są organizowane od kwietnia do października i cieszą się ogromnym powodzeniem.

Aby zrealizować kolejne przedsięwzięcie turystyczne – Park Jurajski, Zarząd Stowarzyszenia postanowił utworzyć nowy, odrębny podmiot ekonomii społecznej – Stowarzyszenie „Delta”. Chodziło o to, by „Bałt” skupił się głównie na działalności społecznej: wspieraniu zespołów ludowych, organizowaniu imprez kulturalnych, opracowywaniu programów edukacyjnych, ponieważ do tego został powołany. Natomiast

„Delta” miała się zająć przede wszystkim działalnością gospodarczą i tworzeniem miejsc pracy. Park Jurajski powstał w 2004 roku na terenie dawnego tartaku. Ścieżka edukacyjna prowadzi przez kolejne epoki w dziejach Ziemi. Kolorowe tablice z opisami zwierząt i roślin. Ponad pięćdziesiąt modeli dinozaurów – naturalnej wielkości. Nad krętym strumykiem unoszą się kopie ważek i ptaków sprzed trzystu milionów lat. W zacisznych zakolach miejsca zabaw dla dzieci. Nawet dziecięce wózki mają kształt dinozaurów. Przed parkiem rozległy plac ze straganami pełnymi pamiątek.

Pierwszego dinozaura – allozaura z żywicy epoksydowej, który stanął przed urzędem gminy, stowarzyszenie sprowadziło z Niemiec, bo w Polsce takich kopii jeszcze wtedy się nie robiło. Kosztował około 30 tys. złotych. Stowarzyszenie „Bałt” ogłosiło „narodowa zrzutkę” – wypuściło ulotkę zapowiadającą w Bałtowie niespotykane atrakcje i zachęcającą do datków – i w dwa tygodnie zebrało pieniądze wśród mieszkańców gminy, urzędów, przedsiębiorców. Na następne okazje udało się uzyskać fundusze m.in. z programu SAPARD. Od 2004 roku pod pieczę PIG-u i Muzeum Ewolucji PAN wciąż powstają nowe rekonstrukcje gadów.

W 2005 roku Stowarzyszenie „Bałt” przystąpiło do projektu w ramach IW Equal – „Gospodarka społeczna na bursztynowym szlaku”. Chodziło przede wszystkim o to, by po sezonie turystycznym znaleźć zatrudnienie dla osób pracujących dla obu stowarzyszeń. W 2006 roku „Delta” uruchomiła stok narciarski, co wydłużyło sezon i zapewniło ciągłość zatrudnienia – flisacy w zimie znajdują pracę przy obsłudze i konserwacji stoku. Ten projekt przyczynił się także do powstania kolejnego przedsięwzięcia – społecznego przedsiębiorstwa w formie spółki z o.o. „Allozaur”, świadczącego usługi na rzecz mieszkańców i obu stowarzyszeń – ruch turystyczny stał się bowiem tak duży, iż jego obsługa musiało się zająć odrębne przedsiębiorstwo. Wszystkie przedsięwzięcia mają wspólny mianownik: turystykę.

Współpraca z innymi

Dużego wsparcia, także finansowego, udziela Starostwo Powiatowe w Ostrowcu Świętokrzyskim. Rada powiatu przyjęła strategię rozwoju turystyki. Bałtów ujęty jest w Wieloletnich Planach Inwestycyjnych powiatu. Obecnie prowadzone są rozmowy w sprawie modernizacji drogi wojewódzkiej Ostrowiec – Bałtów, która ma zmniejszać utrudnienia komunikacyjne. Ważnymi partnerami są: Urząd Marszałkowski, Regionalna Organizacja Turystyczna oraz Polska Organizacja Turystyczna. Warto podkreślić, że Bałtów pojawia się we wszystkich publikacjach Urzędu Marszałkowskiego promujących atrakcje turystyczne regionu.

Współpracują także z Polska Fundacja Dzieci i Młodzieży, Fundacja „Partnerstwo dla Środowiska”, Funduszem Współpracy, Forum Aktywizacji Obszarów Wiejskich. – Od jednych dostajemy dotacje, z innymi korespondujemy w sprawie rozwiązywania konkretnych problemów – mówi Jarosław Kuba.

Uczestnicy projektu

W realizacji projektu rozwoju Bałtowa angażują się różnorodne grupy – najliczniejsza to oczywiście mieszkańcy samego Bałtowa. Stowarzyszenie „Bałt” zakładało 120 osób, dziś liczy ono 290 członków. Jednak jego działania nie są adresowane wyłącznie do mieszkańców gminy. Podmiotem o wyraźnie określonej grupie docelowej jest Stowarzyszenie Delta, zorientowane na zatrudnianie osób bezrobotnych, w tym długotrwale bezrobotnych pozbawionych szans na rynku pracy z powodu albo niskich kwalifikacji, albo posiadania umiejętności mało popularnych na współczesnym rynku pracy – takich jak rękodzielnictwo. wokół „Centrum Wspierania Turystyki Wiejskiej” udało się skupić 12 gospodarstw agroturystycznych, które podejmują wspólne działania na rzecz rozwijania tego typu usług. Ponadto uczestnikiem przedsięwzięcia jest około dwudziestoosobowa grupa młodzieży,

głównie gimnazjalnej i licealnej, działająca w Klubie „Junior Bałt”, który kultywuje lokalne tradycje. Młodzi ludzie pracują także jako wolontariusze na imprezach w Bałtowie.

Rezultaty projektu

- powstały 4 podmioty ekonomii społecznej świadczące różnorodne usługi turystyczne: Stowarzyszenie „Bałt” zatrudniające 12 osób, „Delta” – 101 osób, „Allozaur” – 13 osób, „Krzemienny Krag” – 2 osoby;
- utworzono w tych podmiotach 128 miejsc pracy – głównie dla trwale bezrobotnych;
- powstała infrastruktura turystyczna: miejsca noclegowe, obiekty gastronomii, gospodarstwa agroturystyczne;
- odtworzono infrastrukturę społeczną, miejsca na działalność społeczną, kulturalną, imprezy plenerowe;
- rocznie Bałtów odwiedza ponad 200 tys. turystów;
- bezrobocie w gminie spadło z 30 do 7-8 proc.;
- dochody budżetu gminy wzrosły z 4,5 do 9 mln złotych;
- wizerunek gminy zmienił się z zacofanego zaścianka na atrakcyjne lokalne centrum turystyczne i środek promieniujący inicjatywami na całą okolicę;
- zmieniło się podejście osób angażujących się w program – z ironicznego lub wrogiego na aprobujący i współuczestniczący.

Rynek sprzedaży towarów i usług

Odbiorcami usług są przede wszystkim turyści. W przypadku przedsiębiorstwa „Allozaur” głównymi odbiorcami są podmioty gospodarcze oraz podmioty ekonomii społecznej i instytucje publiczne.

Plany na przyszłość i marzenia

Członkowie Stowarzyszenia Delta chcą rozbudowywać ofertę turystyczną. W planach mają m.in. budowę zbiornika wodnego jako miejsca rekreacyjno-sportowego wraz z bazą hotelową i gastronomiczną oraz infrastrukturą sportową i rekreacyjną.

Chcą także uczestniczyć w działaniach turystycznych w całym regionie: partnerstwach, szlakach trakcji turystycznych itp.

Więcej na temat dobrych praktyk w zakresie ekonomii społecznej można znaleźć w [Atlasie Dobrych Praktyk Ekonomii Społecznej](#) na www.ekonomiaspoleczna.pl

Opracowanie powstało w oparciu i przy wykorzystaniu materiałów oraz zdjęć ze stron internetowych poświęconych zagadnieniom ekonomii społecznej, w tym:

www.juraparkbaltow.pl

www.e-misja.org.pl

www.szwajcariabaltowska.pl

www.ekonomiaspoleczna.pl

<http://www.ngo.pl>

<http://ekonomiasukcesu.pl>

oraz publikacji:

Ekonomia społeczna w kreowaniu polityki lokalnej gmin i powiatów. Zachodniopomorska Biblioteka Ekonomii Społecznej, Szczecin 2009 r.

Zespół redakcyjny serii: Antoni Sobolewski, Paweł Klimek, Jarema Piekutowski. Szczecin 2009;

Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników badań. Praca zb. pod red. A.Gizy-Poleszczuk i J. Hausera. FISE, 2008

Małopolska Agencja Rozwoju Regionalnego, „Społeczny biznes. Teoria i praktyka”, Kraków, 2008 r.